

DRUŠTVO

Arheološka podoba Novega mesta

Slavnostno predavanje na skupščini SAD v Novem nestu, 14. - 15. 9. 1990

"Kaj dela sloveče mejsto, dolenski Rim", je retorično vprašal Fran Levstik pred več kot sto leti. Zagrenjeni in zajedljivi Janez Trdina pa je zapisal, da je Novo mesto "otožno središče dolenske birokracije in revščine". Kdo od njiju je imel prav, bodo povedali zgodovinarji. Danes pa je Novo mesto znano po prometnih zagatah v mestnem središču, po proizvodnji modnih oblačil in popularnih "katrc" ter bogati arheološki zbirki, ki jo hrani in razstavlja Dolenjski muzej. Arheološka preteklost Novega mesta in njena zapuščina, ki jo bom predstavil, najbrž ne bosta sporni.

Zbrali smo se, da počastimo stoletnico arheoloških raziskovanj v dolenski metropoli, da pregledamo rezultate tega dela, da ocenimo stanje in naredimo načrt za prihodnje raziskave. Natanko pred sto leti, dne 13. septembra 1890, je kanonik novomeškega kapitlja Jožef Hočevar z brzojavko obvestil kustosa Deželnega muzeja v Ljubljani Alfonza Müllnerja o arheoloških najdbah pri gradnji Kolodvorske ceste. Ta je v Novo mesto poslal muzejskega preparatorja Ferdinanda Schulza, da opravi izkopavanje in pridobi najdbe za Deželni muzej. Tako se je začelo prvo izkopavanje v Novem mestu pred sto leti. Najdbe so med Novomeščani vzbudile tolikšno pozornost, da so jih takoj po končanem izkopavanju predstavili javnosti na posebni razstavi v novomeški kazini, preden so jih odpeljali v Ljubljano. To prvo dokumentirano arheološko odkritje v Novem mestu je opozorilo na predzgodovinsko dediščino mesta, o kateri prej ni bilo znanih podatkov v strokovni literaturi.

V naslednjih letih in desetletjih, do današnjih dni, so bila na mestnem področju opravljena mnoga arheološka raziskovanja, ki so dala številne in dragocene najdbe ter pojasnila marsikatero uganko iz najstarejše zgodovine Novega mesta. Odkrivanje grobov in nasebinskih ostankov iz arheoloških odbobij je pokazalo, da je bil novomeški prostor že od bronaste dobe naprej stalno naseljen, da se je tu na bregovih Krke odvijalo bogato življenje že v prvem tisočletju pred našim štetjem. Nedvomno so k temu pripomogla rodovitna tla in ugodna zemljepisna lega, ki je na jezičastem pomolu nad vijugavo Krko omogočala ureditev varne nasebine. Izkoriščanje domačih surovin kot so železova in svinčeva ruda, kremenčev pesek, glina, les in oglje, je pospešilo razvoj pomembnih obrti ter krepilo gospodarsko moč pra-

zgodovinskih "Novomeščanov". Dolina Krke je bila v prazgodovini glavna prometna transverzala, ki je povezovala Panonijo z Ljubljansko kotlino in tržaškim zalivom.

Preden bom predstavil arheološko dediščino Novega mesta, bi rad spomnil na usode dojenjskih najdišč, ki so bila vedno najbolj izpostavljena in ogrožena. Dolenjska kot najbogatejša arheološka pokrajina v Sloveniji, je že 150 let priljubljen poligon in iskano lovišče za pridobivanje arheoloških izkopanin. Poleg pooblaščenih institucij s strokovno usposobljenimi raziskovalci kot so muzeji, spomeniški zavodi in raziskovalni inštituti, so na Dolenjskem delovali in še delujejo številni nepoklicani zbiralci-amaterji, roparski kopači, trgovci in mešetarji s starinami, gastarbajterski tihotapci in novodobni bogataši, ki iz snobovskih razlogov kitijo svoje domove s starinami. Vsi ti ilegalni zbiralci in iskalci kljub pozitivni spomeniškovarstveni zakonodaji kontinuirano ropajo in siromašijo našo arheološko dediščino. Jernej Pečnik, Franjo Jarc, Ignac Kušljan, vojvodinja Mecklenburška, Otto Aumann, ing. Fedran, Albin Hrast, grof Barbo, Leopold Kozlevčar in drugi, so v preteklosti naredili nepopravljivo škodo, ker so poleg nestrokovnega ravnanja velik del najdb tudi odtujili in prodali v inozemske zbirke, od Amerike do Berlina. Elektronski detektor za odkrivanje kovin je sodobnim iskalcem skrajšal zamudno delo s kopačo in lopato. *To je senčna plat arheološko bogate Dolenjske.*

Stoletnica arheoloških raziskovanj v Novem mestu je primeren jubilej, da se ozremo na opravljeno delo in dobljene rezultate ter napravimo bilanco našega vedenja o davnini tega mesta, ki sodi zaradi svoje izjemno bogate arheološke dediščine med najpomembnejša v Sloveniji. Njegova tritisočletna zgodovina se nam kaže v nasebitveni kontinuiteti: prazgodovinsko gradišče na Marofu - antični vicus - srednjeveški Gradec - ustanovitev mesta Rudolfswerd - sodobno Novo mesto. Ko je vojvoda Rudolf na Dunaju podpisal ustanovno listino Novega mesta, kjer piše "da smo mesto, imenovano Rudolfovo, ležeče v Slovenski krajini, kot novo povzdignili in mu dali to ime po našim imenu", najbrž ni vedel, da gradi svoje mesto na ruševinah davne nasebine na kraju, ki so ga v njegovem času imenovali "Gradec ob Krki".

Arheološka podoba Novega mesta se je v sto letih bistveno spremenila. Prve najdbe ob prelomu stoletja v strokovnih krogih niso vzbudile večje pozornosti, ker niso bile v celoti objavljene in slikovno predstavljene. Do prve svetovne vojne so novomeške najdbe bile v senci imenitnih halštatskih najdb iz Stične, Magdalenske gore in Šmarjete ter bogatih rimskih grobov iz Drnovega in epigrafskih spomenikov iz Trebnjega. Šele odkritje halštatskega prsnega oklepa in bronastega trinožnega kotliča v Kandiji pred petdesetimi leti, je pritegnilo pozornost in večje zanimanje arheologov za novomeško najdišče. Ustanovitev Dolenjskega muzeja in hiter razvoj slovenske arheološke vede po vojni sta omogočila načrtno in kvalificirano raziskovanje tudi v Novem mestu. Z ustanovitvijo Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine v Novem mestu, se je raziskovanje in reševanje arheoloških spomenikov še bolj okrepilo in opravlja se sistematična arheološka topografija. Obsežna izkopavanja v zadnjih treh desetletjih so močno obogatila novomeški arheološki fond in večala pomen tega najdišča na evropski arheološki karti. Nekateri izjemni grobni najdbe imajo visoko ceno tudi v mednarodnem merilu. Novo mesto je v zavesti evropskih prazgodovinarjev že trden pojem bogatega arheološkega najdišča s poudarkom na najdbah iz halštatskega časa.

Čeprav je bilo v minulih sto letih odkritih v Novem mestu veliko lokalitet, še vedno niso do kraja raziskana vsa arheološka najdišča, ki jih poznamo ali domnevamo na mestnem področju. To je dokaz več, kako intenzivno je bil naseljen novomeški prostor že zdavnaj pred ustanovitvijo Rudolfovega mesta. Uspelo nam je v glavnih obrisih ugotoviti naselbinski prostor in raziskati pokopališka območja prazgodovinskih prebivalcev na novomeškem polotočku in njegovih bregovih. Ob dobljenih rezultatih pri arheoloških raziskavah spoznavamo civilizacijske dosežke in kulturne dobrine ter družbene razmere nekdanjih naseljencev od bronaste dobe preko halštatskih in latenske dobe do vključitve naših krajev v rimsko cesarstvo.

Vsa dosedanja izkopavanja v Novem mestu so prinesla toliko dragocenega gradiva, da je presenetilo še tako optimistična pričakovanja. Z vsakim novim izkopavanjem se bogati arheološka dediščina mesta in obenem se razkriva izjemen pomen tega kraja v arheoloških obdobjih.

Arheološka zapuščina v Novem mestu je razmeroma dobro raziskana. Na podlagi rezultatov dosedanjih odkritij se nam kaže naslednja naselivitvena zgodovina v arheoloških obdobjih, ki jo zaenkrat poznamo predvsem iz grobnih najdb.

Pričelo se je z intenzivno naselitvijo krajev v pozni fazi kulture žarnih grobišč. Najstarejši grobovi iz 10. stoletja pred n. št. so bili odkriti v Bršljinu. Nekoliko mlajši - iz 9. in 8. stoletja pred n. št. - sta sočasni žarnogrobiščni nekropoli na Mestnih njivah in na Kapiteljski njivi. Na obeh nekropolah je bilo skupaj odkritih že 250 grobov z žganim pokopom v velikih žarah. Na teh grobiščih pokopane osebe so prebivale na dobro zavarovanem gradišču na Marofu, v naselbini, ki je odslej bila stalno naseljena skozi več stoletij, v starejši in mlajši železni dobi. Temu obdobju je sledil razcvet halštatske kulture v starejši železni dobi, ko je Novo mesto postalo pomembno središče halštatske kulture in skozi več generacij sedež bogatih aristokratov, ki so izpričani s knežjimi grobovi na dveh pokopališčih z gomilami: v Kandiji in na Kapiteljski njivi. Poleg dveh strnjenih gomilnih grobišč je bilo še več posameznih gomil na raznih mestih na obeh bregovih Krke. Za to obdobje je na Dolenjskem značilno pokopavanje z inhumacijo v krožnem razporedu pod gomilo. Doslej je bilo raziskanih 10 gomil: tri na kapiteljski njivi, pet v Kandiji, Malenškova gomila in ena gomila v Smolovi hosti. Iz halštatskega časa poznamo zaenkrat 180 dokumentiranih grobov, med njimi je pet knežjih grobov. Koliko gomil je bilo uničenih pri zemeljskih delih v preteklosti ni znano, niti še niso identificirane vse izravnane gomile.

Iz mlajše železne dobe poznamo dve grobišči, obe sta bili urejeni v neposredni bližini halštatskih gomil na Kapiteljski njivi in v Kandiji. To so ravni grobovi z žganim pokopom iz srednjelatenskega časa, nekateri med njimi so bili odkriti tudi kot kasnejši pokopi v gomilah. V Kandiji je bilo odkritih 60 keltskih grobov, na Kapiteljski njivi pa še 80 podobnih, sočasnih grobov. V poznolatskem obdobju so uredili novo pokopališče na južnem vznožju Marofa, na prostoru med Ljubljansko cesto in Kettejevimi drevoredom (nekdanj Beletov vrt). Na tem grobišču so kontinuirano pokopavali v žganih grobovih od poznega latena v 1. stoletju pred n. št. do zgodnjelatskega cesarstva v 1. in 2. stoletju n. št. Skupaj je bilo

na tej nekropoli odkritih 230 dokumentiranih grobov, od tega jih je polovica poznolatenskih, druga polovica so rimskodobni. Če k tem grobovom prištejemo še najdbe s Kolodvorske ceste in pri okrajnem glavarstvu, računamo da je bilo na tej nekropoli izkopano blizu 300 grobov. Posamični grobovi v Bršljinu in Regrči vasi iz 4. stoletja dokazujejo, da je bilo mestno področje naseljeno še v pozni antiki. Nato se arheološka sled v mestu izgubi. Število grobov se bo pri bodočih raziskavah še močno povečalo, pa tudi razmerja med posameznimi obdobji se bodo spremenila.

Utrjena prazgodovinska naselbina na Marofu ima že po naravi dominanten in strateški položaj, ki obvladuje novomeško kotlino. Slučajne površinske najdbe znotraj gradišča in manjše sondažno izkopavanje je pokazalo, da so na tem mestu prebivali ljudje ves čas starejše in mlajše železne dobe, toda ne več v času rimske zasedbe naših krajev. Spričo velikega števila halštatskih in latenskih grobov, ki so znani na mestnem področju se zdi, da naselbina na Marofu, ki meri približno 2,5 ha zavarovane površine, ni bila edina v Novem mestu. Domnevamo, da je bila v starejši in mlajši železni dobi v mestu še kakšna naselbinska lokacija, kot na primer: na Kapitlju, na Grmu, ali v Portovaldu, kjer bi prazgodovinski prebivalci lahko zgradili svoja bivališča. Šele načrtna raziskovanja na teh lokacijah bodo to hipotezo pojasnila.

Na podlagi zelo skromnih rimskih najdb, odkritih pri sondažnem raziskovanju na proštijškem vrtu sklepamo, da je bila antična naselbina na Kapitlju in njegovem pobočju, na istem mestu kjer so veliko kasneje zgradili srednjeveško mesto z imenom Rudolswerd, ki ga je leta 1365 ustanovil politično daljnovidni Habsburžan. Če je ta domneva pravilna, so ostanke antičnih stavb pri gradnji srednjeveškega mesta uničili in zazidali. Preseneča podatek, da v dolgem časovnem obdobju od 4. stoletja pa do ustanovitve Novega mesta še vedno nimamo trdnih arheoloških dokazov, ki bi nam pojasnili, kaj se je v tem času dogajalo v novomeškem področju.

Iz številnih grobov in njihovih inventarjev lahko sklepamo o socialni strukturi in gospodarski moči prazgodovinskih prebivalcev v arheoloških obdobjih. Ob koncu kulture žarnih grobišč, v 8. stoletju pred n. št. je naselitev že gosta, skromni pridatki v grobovih kažejo na sorazmerno socialno enakost prebivalcev. Značilnost teh

grobov so zelo velike lončene žare za pepel pokojnikov, na katerega so položili še latvico s hrano, včasih tudi bronasto iglo ali zaponko in drobne temnomodre steklene jagode. Čez nekaj generacij, v razviti halštatski dobi, je družba že močno diferencirana, na njenem vrhu se izoblikuje vodilni sloj vojaških aristokratov - halštatskih knezov. V Novem mestu je bilo odkritih več takih bogatih grobov, ki jih uvrščamo med knežje grobove. Grobni inventarji teh rodovnih prvakov se odlikujejo po garniturah reprezentativnega orožja, opremljeni za jezdnega konja in dragocenem pivskem posodju. Aristokratski način življenja na dvorih halštatskih veljakov razberemo iz prizorov upodobljenih na izdelkih tako imenovane situlske umetnosti.

Domače rudno bogatsvo kot na primer železova ruda limonit, svinčena ruda in v manjši meri tudi bakrena ruda, je omogočilo razvoj metalurgije, izdelovanje kovinskega orodja, orožja in okrasja, kar je v tisočletju pred našim štetjem imelo odločilen strateški in gospodarski pomen. Zahtevne tehnične postopke ulivanja in kovanja, tanjenja, graviranja, so prazgodovinski kovinarji dobro obvladali. Kremenčev pesek, oglje in pepelika so bile osnovne surovine za proizvodnjo stekla oziroma steklene paste, ki so jo oblikovali in obarvali v sijajen, skoraj filigransko izdelan nakit, ki je bil tudi cenjeno izvozno blago. Dežela premore tudi dovolj kvalitetne glinice za proizvodnjo lončarskih izdelkov in za uporabo v stavbarstvu. Uvažali pa so grafit iz alpskih najdišč za loščenje finih posod, zlatorjavi jantar iz baltiških dežel za izdelovanje nakita, rasne jahalne konje od stepskih konjerejcev v Panoniji, kameno sol iz rudnikov v centralnih Alpah, slikano keramiko iz Apulije in nekatere bronaste izdelke iz estenskega kroga. Likovni spomeniki situlske umetnosti izdelani v bronasti pločvini, izvorno oblikovan nakit, tipološka pestrost keramičnih obrednih posod, izdelovanje železnega in bronastega orožja - tu mislim na oblike bronastih čelad, ki so atribut vojaških aristokratov - ter proizvodnja steklenih biserov, so značilni dosežki halštatske ustvarjalnosti na Dolenjskem. V 6. in 5. stoletju pred n. št. sta bili gospodarska in politična moč halštatskih aristokratov na višku, temeljila pa je na železarstvu in metalurgiji ter izdelovanju nakita iz večbarvne steklene paste. Lov in živinoreja sta bila pomemben vir prehrane in dobavitelja nekaterih surovin za nadaljnjo obdelavo.

Z železovimi oksidi bogata ilovica, ki prevladuje na dolenskih najdiščih, je v halštatskih grobovih z inhumacijo popolnoma razkrojila ves kostni material. Tako žal odpadejo vse antropološke analize o spolu in starosti ter opazovanja o morebitnih patoloških spremembah na skeletih pokopanih oseb.

Glede vprašanja etnične pripadnosti halštatskih prebivalcev na Dolenjskem kaže biti zelo previden. Stereotipna oznaka, da so to bili Iliri, ne vzdrži znanstvene kritike. Ime Iliri uporabljamo lahko le kot terminus technicus, izraz, ki se je udomačil že v 19. stoletju. Etnično opredeljevanje nosilcev prazgodovinskih kultur, o katerih nimamo pisanih sporočil lahko dobi - brez objektivne znanstvene kritičnosti - tudi drugačen pomen: za uveljavljanje in "dokazovanje" določenih sodobnih političnih ciljev v službi dnevne politike. Primeri iz novejšje in najnovejše zgodovine so dobro znani. Tako na primer Romuni trdijo, da so neposredni potomci Dačanov, Bolgari Tračanov, Albanci Ilirov, itd. Da imamo tudi Slovenci davne prednike v žarnogrobiščnih Venetih, so nas s pomočjo neverjetnih lingvističnih konstruktov in humornih etimoloških akrobacij poučili trije rodoljubni fantasti v zajetni knjigi. Njihove sodbe so brezprizivne, od nas zahtevajo, da jim moramo verjeti. Enako nesmiselna bi bila trditev, da so današnji Grki direktni potomci Homerjevih junakov. Vsakršno nedokazano špekulacijo z etničnim opredeljevanjem prazgodovinskih ljudstev pripelje slejkoprej do nestrpnih nacionalizmov, do šovinizma in v skrajnem primeru tudi do genocida.

Prodiranje Keltov-Tavriskov in njihova naselitev v naših krajih v 3. stoletju pred n. št. pomeni poraz halštatske aristokracije in zaton njihove kulture. Poslej se je uveljavila nova in drugačna latenska kultura keltskih priseljencev, ki v srednjelatenskem obdobju ni dosegla bogastva in oblikovne pestrosti halštatske kulture. V materialni zapuščini srednjega latena je še opazen vpliv osiromašene halštatske kulture avtohtonih prebivalcev, ki se razlikuje od čistih latenskih oblik doseljenih Keltov. Dolg železen meč z verigo za pripenjanje na pas, železna čelada, sulica in okovan leseni ščit sodi k opremi keltskega bojvnika. Masivne steklene zapestnice izdelane v ostenkih modre, zelene ali rumene barve ter raznovrstni amuleti so značilni pridatki v grobovih keltskih žena.

Kasneje, v poznem latenu 1. stoletja pred n. št., s prise-

litvijo keltskih Latobikov na Dolenjsko, kraj spet pridobiva na ugledu in moči. Ta gospodarska rast se nadaljuje in stopnjuje pod rimsko zasedbo v 1. in 2. stoletju n. št. od cesarja Avgusta do markomanskih vojn. K temu je nedvomno pripomogla izgradnja glavne rimske ceste, ki je vodila čez Dolenjsko od Emone do Sicilije. Ta južna predalpska cestna magistrala - antični Orient express in predhodnica sedanje avtoceste - je povezovala matično Italijo s panonskim Vzhodom. Njen južni krak je iz Emone peljal čez Dolenjsko v Nevioudunum ter naprej v Siscio, Sirmij in k bregovom Donave. Zgrajena je bila zaradi logističnih potreb armade: za hitre premike vojaških enot in njihove oskrbe, za učinkovite pošne zveze in kurirsko službo cesarskega dvora z vojaškimi poveljniki in administratorji v provincah ter za transport blaga trgovskih hiš. Na Dolenjskem je cesta imela predvsem tranzitni značaj.

Tipološke značilnosti materialne kulture Latobikov so v grobnih inventarjih močno opazne v mešanju in sožitju tradicionalnih poznolatenskih oblik in provincialnorimskih prvin. Med domače proizvode sodijo izvirno oblikovane hišaste žare, narebreni pokali in pivske garniture v kombinaciji kroglastega lonca s keramično čašo ter značilen nakit kot sestavni del noriško-panonske noše. Najbolj pogosta grobna oblika v rimskem času na Dolenjskem je s kamnitimi ploščami obložen grob, ki mu pravimo kar latobiški grob. Dva keltska srebrnika najdena v Novem mestu sta znanilca začetka denarnega gospodarstva v teh krajih. Uvoz italske terre sigillate, oljenk, steklenih posod in vinskih vrčev pa je dokaz povečane kupne moči in premožnosti prebivalcev v tem času. Maloštevilne novčne najdbe iz Novega mesta segajo časovno od cesarja Nerona do Licinija, večina novcev je iz obdobja Flavijcev in Antoninov, to je tudi čas največjega blagostanja v teh krajih pod Rimljani.

Redke najdbe iz 3. stoletja kažejo na močan upad prebivalstva in usihanja življenja v antičnem Novem mestu. Kaj je bilo temu vzrok, ni jasno. Ali je bila to posledica roparskih vpadov Markomanov, epidemije kužnih bolezni, ki so morda zdesetkale prebivalstvo, ali odhod prebivalcev v kraje z večjo gospodarsko prosperiteto? Naselbina v antiki ni ležala neposredno ob veliki tranzitni cesti Emona - Nedioudunum - Siscia, ki je dajala življenjski utrip in zaslužek. Za vlade cesarja Vespazijana dobi

Neviodunum (Drnovo) status municipija in postane upravno in trgovsko središče Latobikov na Dolenjskem. Praetorium Latobicorum (Trebnje) pa se razvije v pomembno obcestno postajo s posadko konzularnih benediciarijev, ki nadzorujejo promet in opravljajo obveščevalno službo. Medtem pa se rimska mestna civilizacija Novega mesta ni dotaknila, zato je kraj ostal kmečka naselbina Latobikov-vicus, brez vidnejše funkcije v okviru province Zgornja Panonija. Pod rimsko upravo je bila naselbina brez vojaške posadke in brez italjskih kolonistov. Skromen obtok denarja in pomanjkanje epigrafskih spomenikov sta odraz tega stanja. V pozni antiki je kraj že nepomembno naselje, katerega sled se izgubi v času preseljevanja ljudstev.

V sto letih je bilo na območju Novega mesta opravljenih 40 terenskih raziskovanj: od kratkotrajnih zaščitnih in reševalnih posegov do več mesecev trajajočih sistematičnih izkopavanj. Terenska dela v Novem mestu so v tem času vodili naslednji raziskovalci, ki jih navajam v kronološkem vrstnem redu: *Ferdinand Schulz*, preparator Deželnega muzeja; *Jernej Pečnik*, poklicni izkopavalec; *Rudolf Hoernes*, profesor paleontologije na graški univerzi; *Franc Brattina*, preparator Naravoslovnega muzeja na Dunaju; *Walter Šmid*, arheolog Deželnega muzeja; *Rajko Ložar*, arheolog Narodnega muzeja; *France Stare*, arheolog z ljubljanske univerze; *Vinko Šribar*, arheolog Narodnega muzeja; *Tone Knez*, arheolog Dolenjskega muzeja; in *Daniilo Breščak* ter *Borut Križ*, oba arheologa v Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine v Novem mestu. Pri dolgotrajnih izkopavanjih so nam pomagale kolegice in kolegi iz nekaterih slovenskih muzejev. Tudi mnogi študenti arheologije z ljubljanske in zagrebške univerze so sodelovali pri večjih izkopavanjih. Ker sem se z letošnjim izkopavanjem poslovil od terenskega dela, izkoriščam to priložnost, da se javno zahvalim vsem kolegicam in kolegom, restavratorjem in študentom, ki so mi v preteklih treh desetletjih pomagali pri izkopavanjih, večkrat v zelo neugodnih vremenskih razmerah, in opravili zahtevna restavratorska dela. Enaka zahvala velja risarkam in fotografom za opravljeno delo, ki so z risbo in sliko dokumentirali najdbe in okoliščine na terenu. Naše sodelovanje je bilo vedno korektno in uspešno, v mnogih primerih je preraslo v iskreno prijateljstvo.

Rad bi še omenil način financiranja arheoloških raziskav v Novem mestu. Nikoli nismo uspeli dobiti sponzorjev iz vrst gospodarskih organizacij; za razliko od športnih, pevskih in gasilskih društev ter organizatorjev likovnih manifestacij. Glavni vir financiranja je vedno bil proračun Dolenjskega muzeja in kulturne skupnosti občine Novo mesto. Sistematično raziskovanje velike prazgodovinske nekropole na Kapiteljski njivi v zadnjih petih letih je financirala občinska raziskovalna skupnost Novo mesto, za kar ji gre zahvala in priznanje. To omenjam zato, ker pred desetletjem to ni bilo tako samoumevno. Zgodovinske in družbene raziskave so le stežka prišle v program financiranja zaradi tehnokratske miselnosti, da te raziskave niso aplikativne, torej so nepotrebne. Republiški viri financiranja so le redko podprli naše raziskovalne naloge. Njihovi upravljalci najbrž niso želeli, da bi ljudje iz province zmotili utečeni način dogovorjenega financiranja privilegiranih abonentov.

Novomeške najdbe so bile doslej predstavljene na 14 občasnih razstavah doma, dvakrat tudi v tujini: v Avstriji in na Madžarskem. Prvo pregledno objavo prazgodovinske in antične dediščine je Novo mesto dobilo ob proslavi 600-letnice ustanovitve mesta, nekaj let pozneje pa tudi prvo arheološko monografijo s popolno bibliografijo. Deset samostojnih arheoloških publikacij, 80 strokovnih člankov in znanstvenih razprav ter nad 200 poljudnih člankov v dnevnem časopisju in revijalnem tisku je sedanja publiščna bilanca v arheologiji Novega mesta.

Čeprav je naselitvena zgodovina Novega mesta v arheoloških obdobjih v glavnih obrisih znana, bo treba opraviti še precej terenskih raziskovanj, da bomo dobili natančnejšo podobo o novomeški davni. Predvsem manjkajo podatki o naselbinah v prazgodovini in antiki na mestnem področju, ki bi koristno in nujno dopolnili rezultate iz sočasnih, že znanih grobov. Iz podatkov dobljenih pri naselbinskih izkopavanjih bi spoznali način gradnje bivališč, organizacijo prostora znotraj naselbine, gospodarsko dejavnost, način življenja in podobno. Zaradi bodočih gradbenih posegov in intenzivnejših agrotehničnih ukrepov bo treba raziskati tudi nekaj obsežnih in bogatih nekropol, ki so ogrožene. Med njimi je največja prazgodovinska nekropola na Kapiteljski njivi, ki je ključnega pomena za razumevanje novomeš-

Slovensko arheološko društvo

Delovanje med 1988 in 1990

ke arheološke preteklosti v 1. tisočletju pred našim štetjem.

Na koncu predavanja, ki naj bi imelo slovesno obeležje, moram z grenkim priokusom nemoči opozoriti na neuresničen načrt, ki spremlja naš muzej že desetletja. To je: ustrezen razstavni prostor za sodobno muzeološko prezentacijo naše bogate arheološke zbirke, ki je najprivlačnejša zbirka v Dolenjskem muzeju in ima tudi mednarodni sloves. Zato zasluži, da bi bila čimprej predstavljena na moderno koncipirani stalni muzejski razstavi. Že leta 1974 je ravnatelj Dolenjskega muzeja prof. Janko Jarc v uvodu h katalogu "Novo mesto v antiki" zapisal:

Ob vsem tem pa je tudi ob tej priliki potrebno z vso težo opozoriti našo družbo na nujnost pridobitve oziroma zgraditve novega arheološkega oddelka Dolenjskega muzeja, nove in sodobnim zahtevam ustrezne zgradbe, ki bo središče arheološkega znanstvenoraziskovalnega dela, obenem pa dostojen hram kulture prazgodovinskega, rimskega in zgodnj srednjeveškega obdobja na tleh Novega mesta in Dolenjske.

Njegova jasno formulirana zahteva se do danes ni uresničila. Zato ob stoletnem jubileju arheoloških raziskav v Novem mestu ponovno apeliram na vse tiste osebe in institucije, ki imajo moč odločanja in oblast, da bo ta načrt uresničen. To naj bo sporočilo naše ga zborovanja.

Tone Knez

Zadnje letno poročilo o dejavnosti društva je bilo objavljeno v ARHEU 6 (1987) in je predstavilo delo društva od oktobra do novembra 1986. Drago Svoljšak, ki je predsedoval društvu, je svoj mandat predal podpisane mu na skupščini 15. junija 1988. V obdobju 1987-88 se je društvo intenzivno pripravljalo na skupščino Zveze arheoloških društev Jugoslavije, predvideno za oktober 1988, zato je bilo sodelovanje med Dragom Svoljškom kot predsednikom Zveze arheoloških društev Jugoslavije in Mitjo Guštinom kot predsednikom SAD trdno povezano in tako tudi ni prišlo do kake uradne pisne primopredaje. Zato je smotrno, da v tem poročilu zajamemo dejavnost društva od leta 1987 dalje, da ne bi šle v pozabo številne aktivnosti, ki jih je izvedlo društvo v obdobju 1987-1990.

Najpomembnejša je izdajateljska dejavnost, usmerjena predvsem v širjenje strokovnega obzorja ter nadaljnje usposabljanje. V tem obdobju je društvo izdalo štiri redne številke ARHEA, od teh so bile tri tematsko zaključene (antični teksti, terenski pregledi, venetovanje), ena pa je bila splošna, posvečena jugoslovanskemu arheološkemu kongresu. Društvo je izdalo tudi posebno številko dosjeja arheoloških najdišč Dolenjske kot svoj prispevek k častitljivi stoletnici prvih najdb iz Novega mesta in kot vzpodbudo za nadaljnje izdajanje takšnih števil ARHEA tudi za ostale slovenske pokrajine.

Ob izdajanju svojega društvenega glasila, je društvo izdalo knjigo izbranih del Jožeta Kastelica *Opera selecta* (1988) ter skupaj z Narodnim muzejem posebno zgibaniko *Slovenska arheologija* (1989). Z izdajo prevoda knjige E. C. Harrisa *Načela arheološke stratigrafije* (1989) je začelo društvo s serijo nujno potrebnih priročnikov za uveljavitev enotnih standardov za delovne in dokumentacijske postopke ter za vzpodbuditev dialoga o slovenski arheološki terminologiji.

V seriji *Studia Humanitatis* je izšla vrsta dragocenih teoretskih razprav, ki so temelj napredka slovenske arheološke stroke, predvsem prevodi B. Djurića L. S. Klejn, *Arheološki viri* (1987), Isti, *Arheološka tipologija* (1988) in Bandinelli *Od helenizma do srednjega veka* (1990) ter B. Slapšaka s soprevajalci J. C. Gardin, *Teoretska arheologija* (1988).

V tem obdobju je pri Slovenskem arheološkemu društvu tudi sedež izdajateljske dejavnosti Zveze arheoloških